

MEMDUH ŞEVKET ESENDAL
Mendil Altında

İletişim Yayınları 3269 • Çağdaş Türkçe Edebiyat 581

ISBN-13: 978-975-05-3462-1

© 2023 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2023, İstanbul

EDITÖR Emre Bayın

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsni Abbas

DÜZELTİ Celal Galip

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

MEMDUH ŞEVKET ESENDAL

Mendil Altında

YAYINA HAZIRLAYAN

Behçet Çelik

ÖNSÖZ

Emre Bayın

MEMDUH ŞEVKET ESENDAL 29 Mart 1883'te Çorlu'da doğdu. Mülkiye Mektebi'nin ikinci sınıfına kadar okumasına rağmen düzenli ve sürekliliği bir okul hayatı olmadı. 1906'da İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne üye oldu. Başlangıçta ücretli bir çalışan olarak cemiyette yer alırken sonradan İttihatçılığı benimsedi. Cemiyet içinde oluşan "mesleki temsilciler" grubunda Kara Kemal ve Ali İhsan (İloğlu) ile birlikte yer aldı. Esnaf Odaları Mümessilliği, Anadolu Vilayetleri Müfettişliği gibi görevler üstlendi, müfettişlik görevi sayesinde Anadolu'yu gezme, Anadolu insanını tanıma fırsatı buldu. İlk öyküsü 1908'de *Tanın*'de yayımlanan Memduh Şevket, TBMM'nin kurulmasıyla Anadolu'ya geçti. 15 Aralık 1924 ile 1 Eylül 1925 arasında otuz sekiz sayı yayımlanıp Takrir-i Sükûn Kanunu ile kapatılan *Meslek* gazetesinde hikâyeleri, *Miras* romanı ve karikatürleri yayımlandı. Bu dönemde karikatürleri nedeniyle takibata da uğradı. Sonraki yıllarda Tahran ve Kabil'de büyükelçilik görevlerinde bulundu, bu iki görev arasında 1931-1933 yıllarında Elazığ milletvekilliği yaptı. Kabil büyükelçiliğinden affını isteyip Türkiye'ye döndükten sonra da Bilecik milletvekili olarak 1941-1950 arasında TBMM'de bulundu. İkinci Dünya Savaşı'nın en zorlu yıllarında (1942-1945) CHP Genel Sekreterliği görevini üstlenen Esendal, 16 Mayıs 1952'de Ankara'da vefat etti.

M.Ş., M.Ş.E., M. Oğulcuk, Mustafa Memduh, Mustafa Yalınkat, Meşe gibi müstearlar kullanan Esendal'ın ilk romanı *Ayaşlı ile Kiracıları* 1934'te yayımlandı, 1946'da CHP Armağanı'na layık görüldü. 1946 yılında *Hikâyeler / Birinci Kitap* ve *Hikâyeler / İkinci Kitap* adlarıyla iki öykü kitabı da yayımlayan Esendal'ın mektupları, anıları ve birçok öykü kitabı ölümünün ardından kitaplaştı.

Romanları: *Ayaşlı ile Kiracıları* (1934), *Vassaf Bey* (1983), *Miras* (1983). Öyküleri: *Hikâyeler / Birinci Kitap* (1946, daha sonra *Otlakçı* olarak 1958), *Hikâyeler / İkinci Kitap* (1946, daha sonra *Mendil Altında* olarak 1958), *Temiz Sevgiler* (1965), *Ev Ona Yakıştı* (1971), *Sahan Külbastısı* (1983), *Veysel Çavuş* (1984), *Bir Kucak Çiçek* (1984), *Hava Parası* (1984), *İhtiyar Çilingir* (1984), *Bizim Nesibe* (1985), *Kelepir* (1986), *Gödeli Mehmet* (1986), *Güllüce Bağları Yolunda* (1992), *Gönül Kaçanı Kovalar* (1993), *Mutlu Bir Son* (2005). Diğer kitapları: *Tahran Anıları ve Düşsel Yazılar* (1998), *Kızım Mektuplar* (2001), *Oğullarıma Mektuplar* (2003).

İÇİNDEKİLER

ESENDAL'IN ÖYKÜLERİNİ YAYIMLARKEN 7

ÖNSÖZ

BÜYÜK YAZARLAR ÇAĞINDA ESENDAL'I GÖRMEK

EMRE BAYIN 11

Mendil Altında

- Avni Hurufi Efendi* 21 / *El malının tasası* 27
İki ziyaret 35 / *Rüya nasıl çıktı* 61
Ana baba 67 / *Şair Tavafi* 73
Haşmet Gülkokan 81 / *Keleş* 97 / *Hasta* 103
Gevenli Hacı 107 / *Mendil altında* 117 / *Feminist* 121
Düğün 127 / *Müdürün züğürdü* 137
Karga yavrusu 141 / *Kızımız* 143
Gül Hanım'ın annesi 157 / *Sinema* 163
Kaçırdık mı? 173 / *Kuvvetli hükümet* 179 / *Saide* 197
Dursunhacı 227 / *Celile* 233 / *İhtiyarlık* 245
Hayat ne tatlı 251

ESENDAL'IN ÖYKÜLERİNİ YAYIMLARKEN

Memduh Şevket Esendal'ın hayli uzun bir yazı hayatı olmasına (1908-1952) ve üç yüzün üstünde öykü yazmasına rağmen sağlığında sadece iki öykü kitabı yayımlanmıştır: *Hikâyeler / Birinci Kitap* ve *Hikâyeler / İkinci Kitap*. Her ikisi de 1946'da yayımlanan bu iki kitapta bir yayıncı etiketi yoktur, sadece yayımlandığı matbaa yazılıdır. Bir mektubunda "Bereket versin bu kitapları ucuza mal etmiştik," diye yazmasından anlıyoruz ki bu kitapları kendisi yayımlamıştır. Bu iki kitabın künye sayfalarında bir de "meşe palamudu" çizimi yer alır, muhtemelen yazarın kendi çizimidir. Bununla zaman zaman kullandığı "Meşe" müstearına gönderme yapmış olması yüksek ihtimaldir.

Bu iki öykü kitabı Esendal'ın vefatının ardından Dost Yayınları tarafından 1958'de yeniden yayımlanmıştır. İlginç bir yeniden basımdır, kitapların iç baskıları ilk baskıların birebir aynısıdır, ancak kitaplara sert kapak takılmış ve önceki baskılardaki künye sayfaları çıkartılarak yerlerine yeni künye sayfaları eklenmiştir. *Birinci Kitap*, bu baskıda *Otlakçı*, *İkinci Kitap* da *Mendil Altında* adını almıştır.

Öykü kitaplarının bir sonraki baskıları da yine iki cilt olarak Dost Yayınları tarafından yapılmış, bu baskıda önceki baskılar-

da bulunmayan öyküler de eklenmiştir. Bu baskıları Tahir Alangu yayıma hazırlamıştır. Ağırlıklı olarak *Birinci Kitap*'taki öyküleri içeren cilt 1965'te *Temiz Sevgiler* adıyla, *İkinci Kitap*'taki öyküler de 1971'de *Ev Ona Yakıştı* başlığıyla yayımlanmıştır. Tahir Alangu *Temiz Sevgiler*'in önsözünde Esendal'ın öykülerini üç cilt yayımlamayı planladıklarını belirtir, bunu Salim Şengil de anılarında yineler. Ancak üçüncü cilt yayımlanmamıştır ya da yayımlanamamıştır.

1980'lere kadar Esendal'ın öyküleri yeniden kitaplaşmamıştır. 1983'ten sonra Bilgi Yayınları Esendal'ın yayımlanmış ve yayımlanmamış eserlerinin tamamını kitaplaştırmıştır. Bütün bu kitapları büyük bir emek vererek Muzaffer Uyguner yayına hazırlamıştır. Uyguner, Dost Yayınları'ndaki ikinci baskıların yolunu izleyerek *Birinci Kitap*'ı *Otlakçı*; *İkinci Kitap*'ı *Mendil Altında* adıyla yayımlamıştır. Bu iki cildi Alangu'nun 1965 ve 1971'de eklediği öykülere yayımlanmamış birkaç öykünün daha eklenmesiyle oluşturulan *Sahan Külbastı* izlemiştir. Bilgi Yayınları'nda Esendal'ın öyküleri toplamda 13 cilt olarak yayımlanmış bulunmaktadır. Bu külliyyatın içinde yarım kalmış öykülerin yanı sıra bazı öykülerin tekrar yazılmış hallerine de yer verilmiştir.

İletişim Yayınları olarak Esendal'ın öykülerinin tamamını değil, geniş bir seçkiyi beş kitap halinde yayımlamayı düşünüyoruz. Biz de önceliği Esendal'ın sağlığında yayımlanmış *Birinci Kitap* ve *İkinci Kitap*'a yer vereceğiz. Bu kitapları bilinen adlarıyla *Otlakçı* ve *Mendil Altında* ismiyle yayımlayacağız. Sonraki öykü kitaplarını ise önceki baskılarla aynı içerikte olmayacakları için yeni başlıklarla hazırlayacağız.

Ayaşlı ile Kiracıları'nda olduğu gibi öykü kitaplarında da Esendal'ın dil ve imlasını büyük ölçüde koruduk. Esendal'ın yeğlediği söyleyişleri de değiştirmedimizi ekleyelim. İlk baskıdaki imlayı korumakla beraber birbiriyle çelişen imlalar kullanıldığında aralarında bugün yerleşmiş olanlar varsa bunları metinlerin tamamına işlemeyi uygun gördük.

Kelimelerin ve imlanın Esendal'ın yazıp yayımladığı biçimlerini yeğlememizin nedeni yazarın ve dönemin sesini daha iyi işitmemizi sağlayacağını düşünmemizden ötürü. Fikir hayatında ve eserlerinde halkçılığın önemli yer tuttuğunu düşündüğümüz yazarın kimi kelimelerin nispeten daha yerel söyleyişlerini yazılı dile olduğu gibi taşımış olmasının bilinçli bir tercih olduğunu düşünüyoruz.

Beri yandan koruduğumuz imlalar Esendal'ın öykülerinin yazılıp yayımlandığı yılların yaygın, yerleşik imlasıdır ve uzun yıllar boyunca da devam etmiş uygulamalardır. Kelimeler, sadece işaretilen şeyin anlamını bize taşımaz, tınsıyla, imlasıyla, yanına aldığı ya da almadığı, bitiştiği ya da ayrıldığı ekleriyle daha geniş alanlara açılan bir dünya da yaratır. Esendal'ın yeğlediği kelime ve imlanın bugünün yerleşik ve yaygın kurallarına uygun olarak revize edilmesi bizce öykü ya da romanda yaratılan ve sunulan evrenin de bir ölçüde törpülenmesi anlamına geleceği için ilk baskıdaki uygulamalara sadık kalmayı seçtik.

Mendil Altında

Avni Hurufi Efendi

Kına gecesinde hizmet eden ev sahipleri, onlara yardıma gelen hamarat, becerikli komşular, saz takımından, sarhoşlaşmış davetlilerden daha çok gürültü ediyorlar, bağırıyorlardı. Meze isteniyor, su getiriliyor, boş yere gidip geliniyor, bardaklar tabaklar kırılıyor, küfürler ediliyor, bir karışıklık, bir kargaşalıktır gidiyor...

Tahrirat Müdürü Avni Hurufi Efendi –elli yaşlarında, tıknaz, kırca kısa sakallı, kırmızı yüzlü, çıplak kafalı bir efendi– bütün hatırlı misafirlerin alındıkları büyük odaya alınmış, bir köşeye yerleştirilmiş. Yaşlı adam, hatırlı adam, dermiş adam. Şimdiye kadar kimseyi kırıp incitmemiş. Bütün memleketli ile hoş geçinmiş, yerli değil ama, yerli gibi olmuş. Herkes hatırını sayıyor. Ortaya rakı masasına kalkıp yorulmak olmasın diye yanına bir küçük masa, üstüne rakısını, peynir mezesini, şekerli elmasını koymuşlar; sonra da sanki unutmuşlar. O da kimseyi istemiyor. Kesrette vahdet... Gıdasını içecek, sonra usulca evine savuşacak. Hem kendi âdeti bozulmamış, hem de düğün sahiplerinin hatırı hoş edilmiş olacak.

Oturmuş içer, etrafını seyrederek, ahkâmını çıkarırken yanına uzunca boylu, soluk benizli, gençten bir adam sokuldu. Selâm verdi, çok terbiyeli, çok mahçup bir tavırla Avni Hurufî Efendi'nin yanındaki sandalyaya ilişti.

Avni Hurufî Efendi bu genci tanımıyor ama, düğün evinde, biraz da sarhoş olduktan sonra adam tanımak ister mi? İltifat etti, hatırını sordu, rakı ikram edecek oldu. Yeni gelen bu iltifata, bu hatır soruŖlara ayağ’a kalkıp oturmakla, elini kaŖına götürüp askerce selâmlamakla cevap vermiş oluyordu. Biraz tuhaf ama, eh, sarhoŖluktur!

Bu zavallı çokça imişe benziyor, gözleri buğulanmış, biraz da kaymış...

Yeni gelen, birkaç dakika sustuktan, önüne baktıktan sonra birdenbire söylemeğ’e baŖladı. Yavaş sesle söylüyor, dili de dolaŖıyordu:

– Ayak tûrabıyım. Âciz kulunuz... Allah sizi bana çok görmesin... Her zaman muhtacım. Âciz, Ŗevki bendeniz, efendimizin... Bandırma'da Salih avuş'un evinde efendimin hizmetine yetişmişim. Sabık Liman avuşu Ŗevki bendenizim. İki bendezadeniz vardı, ömürlerini efendimize bağıŖladılar... Kölenizim. Gece gündüz...

Avni Hurufî Efendi, iki ölmüş ocuk babası olan bu adama acıdı. Bu bir ricada bulunacak, bir yardım isteyecek sandı. Ona yardım etmeğ’e, ona bir iyilik etmeğ’e hazırıldı. Eğer söz sırası gelirse, diyecekti ki: “Merak etme, erenler, derdi veren devasını verir. Her Ŗeyin bir kolayı bulunur.”

Ŗevki, sözüne aralık verdi ama kaymış gözlerini Avni Hurufî Efendi'nin gözleri içine dikti kaldı. Çok irkin, ağır, kanlı olan bu bakış karŖısında, Avni Hurufî Efendi, sıkıldı. Bu adamı çocuklarını dëve dëve öldürmüş, karısını da öldürecek bir adama benzetti.

Ŗevki, sandalyasını biraz yaklaŖtırmak ister gibi yaparak söze yeniden baŖladı:

– Âciz kulunuz, Şevki köleniz... Ellerinizi, ayaklarınızı öperim. Merhamet ediniz. (Meze tabağından ekmek alıp öperek) Şu nimet hakkı... Eğer bilsem efendimizin kurbanı olurum. Kurban... Sıkıyorsam, köpeğiniz olurum. Efendimize karşı benim kusurum çok. Füüüüüü... Sıkıyorsam, ellerinizden öperim, ayaklarınızdan öperim. Eğer kusurum oluyorsa... (Ekmeği alır öper.) Şu nimet hakkı. Ellerinizi...

Şevki, Avni Hurufî Efendi'nin elini öpmek istedi. Avni Efendi çekinerek:

– Şevki Efendi, oğlum, ne yapıyorsun? Senin bana karşı ne kusurun olur! Erenler hoş görürler! Sen halden anlar adamsın...

Şevki, iri gözlerini dikmiş, Avni Efendi'nin yüzüne bakıyor, sözlerini sanki anlamamış gibi duruyordu. Böyle biraz baktıktan sonra, yutkundu, söze başladı:

– Efendim, sen beni ne yaptın? Sen beni erittin, dedi, sen beni erittin... Füüü... Ben elinden öpmeliyim. Ben.

Şevki tekrar Avni Hurufî Efendi'nin eline sarılmak istedi. O da nedense elini vermekten çekiniyor.

– Canım be evlâdım, bırak şu el öpmeyi! Güzel güzel konuşalım.

Şevki, dinlemedi. Avni Hurufî Efendi, çok inat etse, güreş etmek lâzım gelecek. Masa, sandalya devrilecek, çaresiz elini öptürdü. Canı da sıkıldı.

Odada hiç kimse bunların köşesi ile meşgul değil. Biri ötekine sarhoş hulûsu çakıyor, bir başkası yanındakini öpmeye çalışıyor, bir köşede genç bir efendiye gazel okutmak istiyorlar, o da nazlanıyor, biri kendi kendine zeybek oynuyor; ev sahipleri hizmet ediyorlar, hepsi bir ayrı havada...

Şevki, el öptükten sonra biraz sustu, yeniden başladı:

– Şevki kulunuzum, sabık Liman Çavuşu. Benim kusurumu affedin. Affetmezseniz şu nimet hakkı ateşte yanarım. Ölmüş bendezâdelerinizin ölülerini öpeyim ki hilâfım varsa...

Şevki, durdu dinlendi, söyledi. Yarım saat böyle geçti. Avni Hurufî Efendi'nin kulakları kızarmış, Şevki ekmek öpüp çocukları üzerine yemin ettikçe onun içine baygınlıklar çöküyordu.

Bir aralık savuşmak istedi, ama sarhoş bırakıyor mu? Avni Efendi'nin kaçacağı anladıkça daha çok asılıyor:

– Ayağınızın türabıyım, çakeriniz efendimizi dünyada bırakmam...

– Ancak sıkıldım, erenler, bayılacağım...

– Benim efendimize karşı olan kusurlarımı affetmezseniz ben kimsenin yüzüne bakamam... Çakeriniz Şevki bendeniz. Sabık Liman Çavuşu. Bandırma'da efendimizin hizmetinize yetiştim. Âciz...

Avni Hurufî Efendi kurtulmak istedi, çok çalıştı, “Kabaha-tin yoktur,” dedi, “afettim,” dedi, “kusur bendedir,” dedi, iyi söyledi, kötü söyledi, sözün kısası ne dedi ise olmadı. Kendisini kurtarmaları için ev sahiplerine seslenecek, işaret edecek oldu; onlar kendi havalarında, hizmet ediyorlar, gözleri dünyayı görmüyor.

Şişman adam, yaşlı adam köşeye sıkışmış, bir yanında malsalar, bir yanında Şevki, biraz da içmiş, yerinden fırlayıp kal-kacak halde değil. Bütün kanı başına çıktı, üstüne bir fenalık gelir gibi idi. Son kuvvetiyle:

– Ya Ali!

Deye bağırdı. Birdenbire ortalığa bir sessizlik çöktü, ev sahipleri koşular.

– Ne var, ne oldu? deye sordular.

Avni Hurufî Efendi:

– Aman erenler, dedi, “Kusurun yoktur” diyorum, “vardır” diyor; “pek güzel, vardır” diyorum, “yoktur” diyor. Kal-kacak oluyorum, salvermiyor. Bayılacağım erenler, imanınız aşkına beni kurtarın!

Şevki'yi hemen aşırıdılar. Avni Hurufî Efendi'yi bir boş

odaya götürdüler, pencereleri açtılar, en hamarat en becerikli komşulardan Saraç İbrahim Efendi'yi yanına bıraktılar.

Avni Hurufî Efendi, açık pencerenin önünde, mindere uzanmış, başını dinlemek istiyor, gecenin serinliği ona hoş geliyordu.

Saraç İbrahim, minderin yanına oturmuş, konuşuyor:

– Ben, diyor, akşamdanberi onu kolluyordum. Bilirim sarhoşluğu suludur. Ben içmem ama, içenleri benden sor. Nasılsa gözümünden kaçmış. Hay Mektubçu Bey hay! Demek sizi sıktı ha!

– Sıktı da lâkırdı mı erenler! Boğulacaktım.

– Ya, öyledir! Bilirim. Bir defa rakı adamın beynine vurdu mu, çekiver kuyruğunu. Ben içmem ama, sarhoşluk nedir, bilirim. Nasıl da gözümünden kaçmış! Fena oğlan değildir, değildir ya, yalnız bu sarhoşluğu var. İçti mi, sulanır. Hay Mektubçu Bey, hay! Desene bayıltacaktı... Bayıltır bilirim. Ben akşamdanberi onu kolluyordum ya, gözümünden kaçmış.

Saraç İbrahim Efendi, oda kapısından bir delikanlıya seslendi:

– Nizamettin! dedi, karşığı odaya baktın mı? Rakı isterlerse anahtar Hacı'dadır. Ben burada Mektubçu Bey'in yanındayım. Haydi oğlum göreyim seni! Komşu hatırıdır.

Avni Hurufî Efendi, bu sefer de Saraç'tan kurtulmak için olmalı:

– İbrahim Efendi, dedi, senin işin vardır erenler, bak işine. Ben burada biraz hava alıp sonra eve giderim.

İbrahim Efendi razı olmadı:

– Yok, yok, dedi, akşamdanberi ben koştum, biraz da onlar yorulsunlar. O değil, ben şu Şevki'yi düşünüyorum, nasıl da gözümünden kaçtı! Sarhoşları sen benden sor. Yalnız Şevki'yi değil, kimi istersen. Ben Şevki'nin bu gece bir halt edeceğini biliyordum ya! Nasılsa gözümünden kaçtı. Herif, seni bayıltacaktı, desene.

– Bayıltacaktı, erenler.

– Bayıltır, bilirim. O, öyledir. Onun için ben de onu kolluyordum ya! Nasılsa gene bir aralık bulmuş.

Avni Efendi kendini yorgun duyuyor, dinlenmek istiyordu. Eve gitmeği düşündü, “olmaz” dediler. Gene mindere uzandı. İbrahim Efendi anlatıyor:

– Sen sarhoş dedin mi, bana sor. Kim sulanır, kim kusar, kim uyur, hepsini bilirim. Bu Şevki’yi de hep bu gece kolluyordum ya. Neden mi dersen, tabiatını bilirim. Sulanır. En nihayet dediğim de çıktı.

İbrahim Efendi’yi dışardan çağırıyorlar, gitti. Gene geldi. Avni Efendi başını köşe yastığına dayamış, gözlerini kapamış, uyuyor gibi duruyordu. İbrahim Efendi gene söze başladı:

– Ya, dedi, insan ne kadar gözetlese gene oluyor. Sarhoş hali ayık adama hiç benzemez. Ben içmem ama, sen sarhoşluktan ne istersen bana sor. Sana cevabımı vereyim.

Bir aralık bağırarak ister gibi, Avni Hurufî Efendi ağzını açtı, gene kapadı. Saraç İbrahim farkında değil, söylüyor, onu dinliyor sanıyordu.

Avni Hurufî Efendi’yi kendinden geçmiş buldular. Evi-
ne bir yorgan içinde götürdüler. Sağ yanına inme inmiş. He-
kimler epeyce çalıştılar, ilaç verdiler, kan aldılar ise de fayda
etmedi. Bir hafta sonra kalıbı dinlendirdi.